

BUDJET TASHKILOTLARIDA RIVOJLANTIRISH JAMG‘ARMASI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Eshmuradov Muhiddin Norbo‘ta o‘g‘li

magistrant, Toshkent moliya instituti budjet hisobi va g‘aznachilik kafedrası

A.Ostonokulov

ilmiy rahbar DSc Prof. v.b, Toshkent moliya instituti budjet hisobi va g‘aznachilik kafedrası

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyoti sharoitida budjet tashkilotlari budjetdan moliyalashtirilishlaridan tashqari o‘zlari qo‘shimcha daromad olish huquqlariga egalar. Ana shu qo‘shimcha mablag‘larning budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari hisoblariga to‘liq kelib tushishi va ushbu mablag‘lardan foydalanishda budjet tashkilotlari xodimlarining manfaatlarini oshirish budjet tashkilotlariga birlashtirilgan mulk va budjet tashkilotlarining boshqa imkonlaridan keng foydalanishni rag‘batlantiradi, iqtisodiy o‘sishga qo‘shimcha dalda beradi va tadbirkorlikni yanada rivojlantirish imkonlarini kengaytiradi.

Kalit so‘zlar: budjet tashkiloti, moliya, mablag‘, tushum, ijara, rag‘barlantirish, buxgalteriya xodimlari, kadrlar oqimi.

KIRISH

Budjet kodeksining 44-moddasiga asosan budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg‘armalari quyidagilardir [1]:

- budjet tashkilotining rivojlantirish jamg‘armasi;
- tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi;
- vazirliklar, davlat qo‘mitalari va idoralarining budjetdan tashqari jamg‘armalari;
- budjet tashkilotlarining undiriladigan to‘lovlar hisobiga shakllantiriladigan budjetdan tashqari mablag‘lar.

Budjet kodeksining 60-moddasiga asosan budjet tashkilotlari rivojlantirish jamg‘armasi daromadlari quyidagi manbalardan shakllanishi mumkin:

- hisobot choragining so‘nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo‘yicha tejalgan mablag‘lar, kapital qo‘yilmalarni moliyalashtirish uchun nazarda tutilgan mablag‘lar bundan mustasno;
- faoliyat ihtisosligi bo‘yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;
- budjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag‘larning bir qismi;
- belgilangan tartibda budjet tashkilotlari tasarrufida qoldiriladigan mablag‘lar;
- homiylikdan olingan mablag‘lar hisobidan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Budjet tashkilotining rivojlantirish jamg‘armasiga budjet tashkilotlarining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlari tovarlarni (ishlarni,

xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushgan tushumlar va ularni ishlab chiqarish bo'yicha xarajatlar o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag'lari [4]:

- faoliyat turi bo'yicha tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotishdan;
- budjet tashkilotlari tomonidan vaqtincha foydalanilmayotgan binolar va davlatning boshqa mol-mulkini boshqa tashkilotlarga ijaraga berishdan;
- yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan budjet tashkilotlariga ko'rsatilayotgan homiylik (beg'araz) yordami hisobidan;
- hisobot choragining oxirgi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejab qolingan mablag'lardan (kapital qo'yilmalarni mablag' bilan ta'minlash uchun nazarda tutilgan mablag'lar bundan mustasno);
- tibbiyot muassasalari bo'yicha budjet mablag'larining umumiy hajmining 5 foizigacha bo'lgan miqdorigacha bo'lgan mablag'lar hisobidan;
- ta'lim muassasalarida undiriladigan to'lovlar hisobidan tushgan mablag'lar (otanolalar badal to'lovi, oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida ta'lim olganlik uchun to'lov, stasionar davolash-profilaktika muassasalarida davolanayotgan bemorlar tarkibidan ovqatlanish uchun).

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari tushumlari, tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha jami xarajatlarning o'rni to'ldirilgandan keyin budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasining qolgan mablag'lari ishlatilish tartibi quyidagicha [5]:

- avvalo vaqtincha mehnatga layoqatsizlik bo'yicha nafaqalar va mavjud kreditorlik qarzlarni to'lashga;
- budjet tashkilotining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash tadbirlariga;
- ijtimoiy rivojlantirish va budjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga.

Budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari mablag'larning shakllanishi va ishlatilishi borasida hali mavjud imkonlardan to'liq foydalanilayotgani yo'q. Budjet tashkilotlarini budjetdan tashqari jamg'armalarini ko'paytirish uchun avvalo budjet tashkilotlarining ichki imkoniyatlarini inventarizatsiya qilish zarur. Bunda quyidagi ob'ektlar inventarizatsiyadan o'tkazilishi lozim [6]:

- budjet tashkiloti balansida bo'lgan foydalanilmayotgan bino va inshootlarni;
- tajriba uchun ajratilgan yer maydonlarining ahvoli;
- tajriba uchun ajratilgan bog'lar (tokzorlar) ahvoli;
- jami texnikalar soni va ularning ahvoli (soz, nosoz);
- ustaxonalardagi mavjud asbob-uskunalarining ahvoli (soz, nosoz);
- oshxonalar va ulardagi jihozlarning ahvoli;
- boshqalar.

Daromadlar orqali budjet tashkilotlari xodimlarni ko'proq moddiy tomondan rag'batlantirsa, ushbu rag'batlantirish orqali budjetdan tashqari daromadlar qismini

ko'paytirish bo'yicha xodimlar o'rtasida qiziqish paydo bo'ladi, bu o'z navbatida budjetdan tashqari mablag'larning ko'payishiga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Foydalanilmayotgan binolar, oshxonalar va oshxona jihozlarini ijaraga berish orqali yoki budjet tashkilotining mavjud asbob-uskunalaridan samarali foydalanishlari orqali ishlab chiqarishni, tajriba uchun ajratilgan yer maydonlaridan hamda boshqa manbalardan samarali foydalanishlari natijasida budjetdan tashqari daromadlarni ko'paytirishlari hisobiga qo'shimcha ish o'rinlari yaratishlari mumkin. Buning natijasida ishchi- xodimga hisoblangan ish haqidan olinadigan soliq turlari bo'yicha budjetga qo'shimcha mablag'lar kelib tushadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqorida keltirilgan tahlillardan kelib chiqqan holda, quyidagi takliflarning amalga oshirilishi budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag'larining shakllanishi va ulardan samarali foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

1. Budjet tashkilotlarining ichki imkoniyatlari bo'yicha to'liq inventarizatsiya o'tkazish hamda moddiy-texnika bazasi yetarli bo'lgan budjet tashkilotlarning daromadlari hisobiga shakllangan mablag'larning ko'proq qismini xodimlarni rag'batlantirishga yo'naltirish lozim. Inventarizatsiya natijasi bo'yicha budjet tashkilotlari qaysi ishlarga imkoniyatlari yetarli bo'lsa, ijaraga bermasdan o'zlari foydalansalar, ko'proq daromad oladilar hamda moddiy rag'batlantirish natijasida xodimlar o'rtasida daromadni ko'paytirishga qiziqish ortadi.

2. Uch tomonlama tuzilayotgan ijara shartnomasi tuzilishi jarayonida, ya'ni ijara markazi tomonidan shartnoma shartlarida kommunal xizmat turlari bo'yicha qat'iy band belgilanishi ko'rsatilmagan bo'lsa, ijaraga beruvchi tomonidan tegishli xulosani shartnomaga ilova ko'rinishida taqdim etish kerak. O'rganishlashlar jarayonida aniqlanayotgan kommunal xizmat turlari bo'yicha budjet tashkiloti va ijaraga oluvchi o'rtasida ijara shartnomasini tuzmasdan faoliyat yuritayotganligi natijasida budjet mablag'lari hisobidan ijarachi tomonidan mablag' ajratilishiga barham berilardi.

3. Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi hamda ijtimoiy rivojlantirish va budjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga yo'naltiriladigan mablag'lar taqsimoti ulushini qayta ko'rib chiqishni maqsadga muvofiq, deb bilamiz. Bunda ijtimoiy rivojlantirish va budjet tashkilotlarining xodimlarini moddiy rag'batlantirish tadbirlariga yo'naltiriladigan mablag'lar ulushini ko'paytirish, budjet tashkilotlari xodimlarining moddiy manfaatlari oshirilishi va ko'plab bo'sh, ishlatilmay yotgan imkonlaridan samarali foydalanishga undaydi. Mazkur mablag'lar hisobidan moddiy rag'batlantirish budjet tashkilotlari buxgalterlarining ishdagi qo'nimsizliklari masalasining bartaraf qilinishi, budjet tashkilotlari debitor- kreditor qarzlarini qoplashga va umuman iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, ijaraga berilayotgan mulkning mahalliy budjetga va ijara markaziga mablag'lar ulushini kamaytirib, ijara daromadlarining asosiy qismini budjet tashkilotlari o'zlarining tasarruflarida qoldirishlari budjet tashkilotlarining ularga birlashtirilgan mulkdan imkon boricha to'liq va samari foydalanishlarini rag'barlantiradi. Bu hol esa iqtisodiyotimiz o'sishi va tadbirkorlikni

yanada rivojlantirishga o'z hissasini qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining 2013 yil 26 dekabrda «O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksini tasdiqlash to'g'risida»gi O'RQ-360-son qonuni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 3 sentabrda «Budjet tashkilotlarini mablag' bilan ta'minlash tartibini takomillashtirish to'g'risida»gi 414-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 16 iyunda 382-son qarori bilan tasdiqlangan «DAVLAT MULKINI IJARAGA BERISH TARTIBI TO'G'RISIDAGI NIZOMGA O'ZGARTIRISH KIRITISH HAQIDA»gi qarori.
4. Boldirev V. A. Davlat va munitsipal muassasalarning yangi tipologiyasi V. A. Boldirev // Rossiya adliyasi. – 2018. -N 10. -b. 62-65.
5. Komlov I.A. va Chijova A.A. "Iqtisodiyot va jamiyat" avtonom rejimiga o'tish sharoitida ta'lim muassasalarini moliyalashtirish url: www.iupr.ru
6. Rudnik B.L., Shishkin S.V., Yakobson L.I. Davlat va shahar ta'lim muassasalarining shakllari: taklif etilayotgan yangiliklarning sabablari va oqibatlari. 2020
7. Garnov Yu. I. Davlat (shahar) budjet muassasalarini yangi hisoblar rejasiga o'tkazish xususiyatlari // Yu. I. Garnov / Budjet va notijorat tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. –No29 (283) . -2011 yil.
8. Markov S.N. Umumiy ta'limga budjet mablag'larini sarflash samaradorligini oshirish. monografiya, 2013 yil
9. Рашидов, Д. (2023). Давлат-хусусий шерикликда таваккалчилик турлари. Scienceweb academic papers collection.